

ALOJZ IHAN
DRŽAVLJANSKI ESEJI

O fiziologiji človeške moralnosti

VSEBINA

1. Zakaj začeti z moralo? 9
2. Tisoč zdravic in jutro potem 24
3. Zakaj sem liberallec in zakaj je to tak drek 37
4. Zdravstvene ustanove kot relikv socialistične (ne)odgovornosti 66
5. Kako brez kitajščine razumem Kitajce 82
6. Kako zapreti rudnik urana in postati neviden 95
7. Povest o dobrih ljudeh 108
8. Kralj na Betajnovi ali izvorni zločin oblasti 120
9. Slovenska izgorelost 127
10. Intelektualci 163
11. In na koncu – nam ostane telo 175

Rado Pezdir

OB DRŽAVLJANSKIH ESEJIH 223

1 - ZAKAJ ZAČETI Z MORALO?

V tekmovalnih, tehnoloških družbah so vprašanja produkcije, dobička in bogastva edina »resna« vprašanja, ki samodejno, ne glede na vsebino, vzbudijo pozornost. Vse drugo spada med neobvezno, družabno kramljanje in razvedrilo. Kramljanje o športnih rezultatih, estradi, knjigah, filmih, potovanjih, geografiji, geopolitiki in zgodovini, znanstvenem napredku, religijah, morali in etiki, lepoti, ekologiji. Ja, tudi moralne in etične teme danes v glavnem spadajo med neobvezne družabne aktivnosti. Dokaz je že to, da nam moralna in etična stališča vzbudijo pozornost šele takrat, ko jih izreka nekdo z večjim družbenim vplivom (v ozadju katerega je vedno finančna moč, neposredna ali v obliki zastopništva priznane družbene moči, na primer univerze). Kdo brezposelnega sprašuje o odnosu do ekologije ali fiskalne politike, še o prostočasnih dejavnostih ne. Pač pa moralno stališče, ki ga izreče politično »vroč« sindikalist ali prodajno »vroč« pisatelj, režiser, pevec ..., lahko vzbudi ogromno pozornost; enako konsistentno in celo bolj doživeto stališče anonimnega delavca pa ostane brez odziva, tudi če ga objavi v »pismih bralcev« ali na spletu. Podobno kot ima psička ameriškega predsednika milijone oboževalcev, za enakega cucka v sosednji ulici pa se nihče ne zmeni.

Spletanje moralnih in etičnih stališč je danes torej oblika prostočasnega razvedrila, ki je gotovo manj atraktivno kot jadranje ali ribolov ali eksotična potovanja, zato se ljudje za veselimi omizji raje držijo slednjih tem. Etični konjiček pa praviloma

prepuščajo ostarelim profesorjem, ki jih je že nekoliko povozil čas in v svojih sivih glavah ne želijo več kopičiti in sortirati tisoče najnovejših dejstev in teorij, ki jih v znanstvenih revijah vsakodnevno objavljajo kolegi iz vsega sveta. Zato profesorjem slejko prej pride na misel, da prenehajo z napornim sledenjem specializiranih znanstvenih tematik in raje to, kar že imajo v glavah, uporabijo za vrednotenje splošnejših družbenih tem, ki se jih lahko pokonzumira že iz dnevnega časopisja in televizijskih reportaž. Tako pač je, ostarelim očem postane prenaporno slediti zapletenim teoretskim izpeljavam, ostarelim prstom se ne ljubi več sestavljati napornih in počasi napredujočih tujejezičnih besedil, in zato tudi možgani kmalu nimajo več kondicije in motivacije za sodelovanje v amazonsko široki in nepregledni reki znanstvenih razprav, ki jim ni videti začetka niti konca, največkrat še cilja ne. Potem preostanejo ljubiteljska razpravljanja o etiki in morali.

Ampak če imam do poljudno potekajočih moralnih in etičnih razprav očitno nekam podcenjujoč odnos, zakaj želim v isti sapi knjigo »državljskih esejev« začeti prav z vprašanjem o etiki in morali? Kaj lahko pristop, ki je značilen za ležerno-poljudna razmišljanja ostarelih profesorjev, prispeva k analizi psihofizičnega zdravja in počutja slovenskega državljana, ki je deležen dobrobiti, pa tudi napetosti slovenske družbe? Seveda ne morem občutka in odločitve, da je treba knjigo začeti prav z lekcijo o morali in etiki, v celoti pojasniti že na prvih straneh knjige; navsezadnje sem začel s pisanjem knjige tudi zato, da bi med sestavljanjem in iskanjem logičnih in hkrati z mojimi občutki usklajenih misli našel odgovore, ki jih trenutno še ne poznam, se mi jih pa zdi pomembno najti. Knjiga je tudi za pisatelja spoznavno orodje; podobno kot za bralca. Le da pisatelja strižne sile med logiko besed

in čutenjem telesa izčrpajo bolj kot bralca, ki v primeru neskladja zgolj odloži knjigo in se raje loti druge.

In ker bi rad v tematiko »državljskih esejev« zarezal z nabrušenim orodjem, se mi zdi nujno takoj vzeti pilo in se lotiti – etike in morale. Predvsem zato, da moji poznejši razmisleki o moralnem in etičnem ne bodo razumljeni kot filozofska razprava. O etiki in morali bom premišljeval zgolj kot o fizioloških naravnih pojavih, kot o fotosintezi, kot o anabolizmu in katabolizmu ali kot o hormonskem stanju organizma, brez misli na vrednostne opredelitve, značilne za filozofski pristop. Nisem namreč filozof in ne znam filozofsko razpravljati o principih dobrega in zla, moj način opazovanja in razmišljanja pač izhaja iz faktografskega naravoslovja, zdravništva in medicinske antropologije. Zato v vseh pojavih, tudi družbenih, izhajam iz biološkične analize posameznika in njegovega (ne)zdravega funkcioniranja. In če takoj zaostrim svoje esejistično izhodišče – z mojega vidika je človek, ki zdravo, energično in zadovoljno funkcionira na patriarhalno urejeni kmetiji ali tudi v kastnem sistemu bolj pozitiven primerek človeškega bitja in žitja kot v demokraciji živeč izmučen emigrant, depresiven brezposelni delavec ali od stresov razžrt borznik. Da ne govorim o trenutnem slovenskem socialnem kanibalizmu do mladih generacij, ki smo jih »socialistični delavci« v strahu za izgubo privilegijev ob prehodu v »kapitalizem« na vse načine odrinili od naših udobnih socialističnih statusov – odrinili od lastninjenja socialističnih podjetij, odrinili od možnosti priti do stanovanj (ki smo se jih polastili po Jazbinšku), odrinili od naših sindikalističnih statusov, odrinili od resnične družbene ekonomije in reprodukcije v brezciljna izobraževanja in brezciljne socialne projekte, ki se po koncu romantike končajo v brezciljnem »študentskem« delu brez kakršnihkoli delavskih pravic (pri čemer so ravno sindikalisti odigrali glavno vlogo pri izved-

bi socialnega apartheida lastnih otrok). Kako torej pričakovati, kljub demokraciji in retoriki o človekovih pravicah, energičen, osmišljen in zdrav delovni zagon od doktorja genetike ali diplomacije, ki še pri tridesetih prek študentskega servisa lovi priložnostna kurirska ali selitvena dela v naši »družbi znanja«? Če se začne ukvarjati s kmetijstvom, bo imel od svoje genetske (in celo diplomatske) izobrazbe mnogo več zadoščenja.

Eno je torej filozofija principov, drugo pa diagnostično zbiranje dejstev. Vsaka človeška skupnost, od družine do države, se z mojega vidika začne in konča z vprašanjem psihofizične dobrobiti posameznika. Njegovega zdravja, blagostanja, umirjenosti, človeške izpolnjenosti in zadovoljstva s svojim življenjem. Zato je tudi morala, osebna ali družbena, zame zgolj naravni pojav, materialno dejstvo, ki ga je mogoče s skrbnim opazovanjem in domiselnim eksperimentiranjem spoznati in kartografirati; nikakor pa teoretično konstruirati. Morala je primarno del človeškega organizma, morala je možganski procesor, ki je anatomsko dejstvo kot noht ali oko. Moralni »program« v naših možganih omogoča predvidevanje socialnih in družbenih odzivov na naša dejanja. To je tudi smisel osebne morale – da znamo pri načrtovanju svojih dejanj upoštevati verjetne odzive okolja. Moralna mirnost (»čista vest«) nam sporoča, da s svojimi preteklimi ali načrtovanimi dejanji nismo v potencialnem sporu z nam pomembno socialno okolico. Kar ne pomeni, da ima naša moralna presoja vedno prav – procesor se lahko tudi zmoti ali pa nima vseh relevantnih vhodnih podatkov. Osebna morala je torej skupek pravil, večinoma v nas nezavedno prisotnih, ki nam ob upoštevanju v povprečju zagotavljajo, da nas okolica ne bo zavrnila ali kaznovala. Kolektivna morala pa so vse silnice obnašanja v določeni skupnosti, po katerih ljudje s sabo in z drugimi dejansko ravnajo in živijo. Seveda se moramo pri presojanju kolektiv-

ne morale zaradi omejenosti opazovalca zavedati, da so zaključki vedno le grob približek dejanskega stanja. Če je torej osebna morala še dokaj preverljiva fiziološka in vedenjska empirija, je kolektivna morala že zelo izmuzljiva psihosocialna teorija.

Morala torej vedno je, ker je psihofizični in socialni naravni pojav. In če kdo ugotovi, da morale nekje ali komu primanjkuje, je v resnici ugotovil manko v svojem umetnem konstruktumu moralnosti. Enako kot zdravniki pogosto ugotavljamo manko naših preiskovalnih metod, ko merimo in analiziramo kronično utrujene delavce ali oslabele in brezvoljne študente ali pretrenirane športnike ali kronične bolnike z driskami in stalnimi bolečinami v trebuhu. Če smo dovolj arogantni in nas v ambulanti preganja čas, lahko »strokovno utemeljeno«
takim pacientom dokažemo, da jim nič ne manjka in so torej popolnoma zdravi. V resnici pa nismo ugotovili zdravja pacientov, ki so se k nam zatekli po pomoč, ampak smo le demonstrirali pomanjkljivost naših metod, ki pač ne zmorejo opredeliti težav očitno prizadetega in funkcionalno nezmožnega bolnika.

Če bom torej v knjigi omenjal etiko in moralo, me ne bodo zanimale filozofske kategorije in filozofska načela dobrega in zla s stališča posameznika, soljudi in skupnosti kot celote. Kot medicinskega antropologa me bodo od vsega tega intrigrirale večjemu človeško (pre)naporne napetosti med ubesedenimi in/ali racionalno utemeljenimi načeli dobrega in zla (etika) in med izkustvenimi in praktično uveljavljenimi življenjskimi dejstvi (morala). Podobno kot v medicini nekaj sistematično razdelano piše v knjigah (recimo temu etika), pacient pa ima po drugi strani edinstveno in resnično telo z resničnimi lastnostmi, motnjami in težavami (recimo temu morala). Ampak vsak zdravnik bi v ambulanti pacienta najraje obšel kot realno bitje in ga namesto tega v petih minutah uvrstil kot teoretski pojav v določeno poglavje

svojega tritisočstranskega učbenika interne medicine ali dvatisočstranskega učbenika kirurgije ali tisočpetstostranskega učbenika ... Zakaj tako? Ker zdravnik ve, da bi za obratno pot, za spoznavanje realnega stanja pacientovega telesa, ne porabil zgolj petih minut, ampak morda pet tednov ali celo pet let. Zato je bolj praktično pacienta nekako, tudi če bolj ali manj po sili, stlačiti v knjigo kot poskušati iz pacienta napisati novo knjigo.

Podobno kot za medicinsko knjigo velja tudi za etiko, ki je nekakšna vzajemna zavarovalniška pogodba znotraj določene skupine, na primer poklicne. Tudi etika že na družbenem nivoju, kljub množici družboslovno izobraženih strokovnjakov, ne zmore niti približno ubesediti in opredeliti življenjske kompleksnosti, ki jo potem občutimo (ne pa razumemo) skozi prakticiranje določenih oblik in vsebin družbene moralnosti in njenih neizrečenih pravil. Razlika med osebno etiko in moralo pa je zaradi etične neizobraženosti in omejene (ne)artikuliranosti posameznega človeka kakopak še neprimerno večja. Na osebni ravni v resnici največkrat nimamo pojma o svoji dejanski moralnosti, kako in zakaj sprejemamo določene odločitve, ne le zaradi tovrstne neartikuliranosti (artikuliranost se je pri človeški vrsti razvila predvsem v zvezi s socialnimi akcijami in ne za potrebe introspekcije), ampak še bolj zaradi lastne čustvene prežetosti in »pristranskosti« do lastnega organizma in njegovih funkcij. Zato človeške moralnosti kot naravnega dejstva etika pač nikoli ne more ujeti in povsem artikulirati in razkorak bo vedno obstajal, le predolg in prenaporen za povprečen človeški korak ne sme biti.

Zlasti pa je neprimerno razkorak med etiko in moralo povečevati s hipokrizijskim vzdihovanjem, da morale ni (več). Kar je enak absurd kot bi slovnice trdili, da ljudje ne znajo (več) pravilno govoriti. V resnici so glede jezika vedno »v zaostanku«

ravno slovničarji, ker je živa govorica pač točno tisto, kar v določenem trenutku ljudje medsebojno uporabljajo za sporazumevanje. In tudi morala je točno tista praksa, s katero ljudje v določeni skupnosti drug z drugim ravnajo. Morala torej vedno je, nihče ni brez nje, niti posameznik niti družba, seveda pa morala obstaja točno taka, kot pač je, in ne taka, kot o njej mislimo, da je, ali bi morala biti; in seveda morala največkrat niti približno ni usklajena z izrečenimi etičnimi pravili, podobno kot praktična govorica ni povsem usklajena s slovničnimi pravili. Ampak kljub temu se ne moremo slepiti, naših dejanj zvečine ne določa etika (česarvno poskusi etične, družbene artikulacije in projekcije moralnih pravil imajo svoj smisel), temveč morala, in velika večina ljudi v določeni skupnosti natančno pozna in prakticira točno takšna moralna pravila, kakršna trenutno veljajo, čeprav jih morda ne znajo ubesediti ali celo prevesti v etiko, ali pa tega tudi namereno nočejo, ker je oboje predaleč vsaksebi.

15

Če torej kdo trdi, da delo na črno v Sloveniji ni moralno, se moti, kajti velika večina ljudi obrtniku raje plača (manjšo) ceno brez računa kot pa račun, ki vsebuje tudi davek za državo. Slovenci imamo glede dela na črno torej natančno določeno moralo, ki jo vsi precej enotno razumemo; resda pa ta morala ni skladna z deklarirano etiko, kaj šele z zakonodajo, ampak to nam ne povzroča pretiranega nelagodja ali stresa in z njim povezanih težav. Ker smo torej glede vprašanja morale dela na črno enotni in se razumemo, sami sebe in druge, delo na črno z antropološkega stališča ni kakšen pereč moralni konflikt, ker ne povzroča težav za osebno mirnost in zdravje ljudi. Kdor pa iz njega dela etični problem, naj sebi pripiše posledice takega hipokritskega politikomisarstva, ki želi zaradi slovnice omalovaževati ljudi, češ da ne znajo govoriti, kadar govorijo. Delo na črno je v resnici zgolj politični problem – vsi bi se kot posamezniki najraje izognili

plačevanju davkov, to je naše moralno dejstvo, ki si ga mirno priznajmo; ravno zato pa se moramo politično dogovoriti, kako in v kakšnem obsegu bomo financirali vse tisto, kar pričakujemo kot dejavnost države. Pri davkih gre za državljansko pogodbo z opredeljenimi obvezami vsake pogodbene strani in s sankcijami v primeru kršitev; morala s tem nima popolnoma nič.

16

Kadar gre za izrazit razkorak med (dejansko) moralo in etiko (in na Slovenskem je zaradi tradicije neizrekanja ljudi o sebi in o svoji morali to bolj pravilo kot izjema), je pravzaprav nespodobno in razdiralno govori(či)ti vseprek o etiki in s tem še bolj blokirati javni dialog. Kajti tisto, kar Slovenci krvavo potrebujemo, so prav razprave o tem, kakšni dejansko smo in kaj je naša realnost, kaj je torej naša morala. A namesto da bi se brez politkomisarske hipokrizije pogovarjali o dejanskih oblikah moralnosti, se politikantski, komisarski »etiki« v javnih razpravah samovšečno tolčejo po teoretičnih etičnih prsih in s tem vnaprej blokirajo mesto sproščenega javnega dialoga o tem, kar je. Politkomisarji imajo na Slovenskem pač dolgo tradicijo: najprej so bili to cerkveni politkomisarji z idejo o tem, kako mora bogaboječi slovenski človek živeti (pa ne živi, kako grdo od njega!), potem so prišli komunistični politkomisarji, eni in drugi pa so s trkanjem po etičnih prsih zapirali prostor sproščenega javnega izražanja o dejanski morali, ki vlada med ljudmi. Na Slovenskem je bilo pač od nekdaj treba biti devica na poroki, čeprav so podokniške pesmice pravadna ljudska tradicija. Ljudska etika in morala pač. In pozneje je bilo treba prisegati na komunizem, čeprav so vsi hodili po pralne praške in kavbojke in gramofonske plošče čez mejo v kapitalizem.

Zlasti pa se je politkomisarska etična tradicija zapiranja državljanjskih ust na Slovenskem razbohotila v obdobju levičarske komunistične oblasti, kajti levičarju etično teoretiziranje že po člo-

veški, k povzročanju družbenih sprememb nagnjeni naravi bolj ustreza kot privolitev v nepremakljiva naravna dejstva oz. moralne zapovedi. Levičar in desničar sta namreč predvsem dve različni (in v zmerni meri zelo koristni in komplementarni) človeški orientaciji in prioriteti v odnosu do družbenega razvoja; levičar je nagnjen k povzročanju družbenih sprememb, ki jih je najlažje utemeljiti z navidez eksaktnimi logičnimi izpeljavami, torej z uporabo modela moralnosti – etike. Desničar pa je nagnjen k pasivnejšemu, a zato bolj občutenemu prepoznavanju, priznavanju in prilagajanju realnosti, tudi moralne, čeprav je ta zaradi svoje kompleksnosti navadno neizrečena in je zato teoretično manj obvladljiva in logična. Levičarjevo neobčutljivo teoretiziranje se zato običajno zdi bolj logično in intelektualno utemeljeno, čeprav je manj v stiku z realnostjo; desničar pa ima v zaznavanju realnosti navadno bolj »prav«, le da tega ne zna (ker je upodabljanje zaznav mnogo težje kot žongliranje z enodimenzionalno logiko) utemeljiti. Če pa desničar svoj prav na vsak način poskuša logično utemeljevati in iz sklepov načrtovati družbene akcije (namesto da bi ostal na nivoju konzervativnega občutka), pa ima skoraj vedno mnogo manj prav kot levičar.

Zaradi tradicije in narave levičarstva se je politkomisarstvo na Slovenskem zlasti razbohotilo med levičarskimi politikami, ker jim je racionalistično teoretiziranje pač blizu; pri tem pa jim zaradi zgodovine politične premoči tradicionalno ni bilo pomembno, če so z racionalizatorskim etičnim teoretiziranjem povsem zgrešili območje realnosti in dejanske moralnosti – ugovarjati se jim zaradi nasilne uporabe državnih institucij pač nihče ni upal. Politkomisarji daljne preteklosti od Kardelja naprej so tako razvpiti zaradi svojih od realnosti odtrganih teorij, da jih ni treba posebno omenjati; med levičarskimi politkomisarji novejšega časa pa sta uspela prav neverjetno zgrešiti območje dejanske realnosti

in moralnosti liberalna politika Gregor Golobič in Katarina Kresal – njune borbene in logične etične kvalifikacije praviloma niso imele niti najmanjše povezave z dejanskim stanjem slovenske morale. Bila sta kot fanatična slovničarja, ki dokazujeta ljudem, da morajo govoriti drugačen jezik, kot ga v resnici uporabljajo. Kot bi bil jezik zaradi slovnice in ne obratno. Zato je njuno govorjenje v ljudeh refleksno sprožalo revolte, ki jih niti sama niti njihuni liberalni prijatelji niso znali razumeti. Ampak ta ljudski revolt zoper Gregorja Golobiča in Katarino Kresal je bil dejansko isti revolt, ki je desetletja tlel v nemočni jezi ljudi nad socialističnimi politkomisarji, ki so teoretizirali o socialistični in komunistični etiki, ki je bila prav tako v popolnem nasprotju z dejanskim stanjem slovenske morale. Seveda, dokler je bil na oblasti z vojsko in policijo podprt enopartijski režim, so ljudje morali poslušati etične pridige, čeprav so se teple z njihovo moralo. Zato so v strahu pred politično močjo molčali in tradicija molčanja o svoji dejanski morali je še vedno ena od najbolj mučnih tradicij, ki zavira slovenski razvoj.

Še bolj usodna posledica neobčutljivega etičnega trkanja po prsiah (levičarskega ali desničarskega) je sejanje razdora med Slovenci. Slovenci namreč nimamo enotne nacionalne morale (o tem bom obširneje pisal pozneje), kajti zaradi svoje zgodovine in geografije smo sestavljeni iz tisočih majhnih družinskih, vaških, socialnih, starostnih, poklicnih in drugih interesnih skupin. Vsaka skupina pa prakticira svojo specifično moralo, kajti razlog, da človeka iz svoje sredine izloči izolirana hribovska družina, je drugačen od razloga za izločitev v železarskem zaselku in drugačen v veliki ravninski vasi. Prav zaradi dejstva majhnih skupinic, ki usodno določajo preživetje posameznika, pa se je fiziološki ustroj moralnega občutka Slovenca razvil tako, da Slovenec za socialno potrditev ustreznosti svojega dejanja (kar je

pravzaprav občutek moralnosti, tj. »čiste vesti«) potrebuje zgolj nekaj bližnjih ljudi, ki njegovo dejanje sprejmejo kot normalno oziroma ga zaradi dejanja človeško ne zavrnejo. Slovenec torej v nasprotju s pripadniki velikih narodov ne potrebuje božje, državne, cerkvene ali kake druge »velike« potrditve moralnosti, za »čisto vest« je Slovencu dovolj nekaj enako mislečih prijateljev, ki »dobro v srcu mislijo«, in že duša radostno sije od brezmadežne beline. Zato imamo Slovenci tisoče različnih, precej pisanih in neredko nasprotujočih si moral. V majhnem podeželskem zaselku ljudje na primer večino obrtniških del drug drugemu opravijo povsem brezplačno, v predmestju pa izključno proti plačilu – a brez izstavljenega računa. V mestnem centru pa v strahu za uveljavljanjem garancije zahtevajo račun. Torej tri različna praktici-ranja morale do dela na črno! Tudi zdravniško jemanje pacientov »preko vrste« ima desetine različnih obrazcev, odvisno od kraja bivanja, poklicne ali sorodniške povezave, družbenega statusa pacienta in še in še. Taka je torej naša moralna biologija. In če se potem pojavi komisarski pridigar etike in morale, na Slovenskem seveda ne more izreči etičnega pravila, s katerim ne bi moralno diskvalificiral dobršnega dela Slovencev. Kar je po godu meščanom, užali vaščane, in obratno. Ker ima vsaka slovenska skupina svojo lastno moralo, je zato vsako pretirano trkanje in izpostavljanje enotnih etičnih norm skregano z dejanskim stanjem.

Vsak, ki bi rad na kateremkoli področju na hitro in na silo uveljavil enotno etiko za vse Slovence, se mora soočiti z dejstvom, da je to nerealistično in razdiralno. Najprej je glede vsakega vprašanja treba odpreti pošteno in stvarno razpravo brez politikom-sarskih politikantov. Ker je v Sloveniji tisoče različnih dejanskih moral, etika pač ne more biti ena sama, razen če ni zelo ohlapna in tako zelo zavita v metaforiko, da jo je mogoče razumeti

na razne načine – potem pa to seveda ni več podobno etiki, ampak neobveznemu kramljanju. Liberalec, ki na Slovenskem na primer zelo obvlada obzirno in bolj kone meglíčasto metaforiko, je prof. Jože Mencinger, zato so njegove liberalne izpeljave ljudsko široko in z odobravanjem sprejete. Primer liberalca, ki pa mu poleg omenjenega Gregorja Golobiča in Katarine Kresal v bližnji preteklosti nikakor ni uspevalo biti dovolj obzirno metaforičen, pa je bil minister in socialni reformator Ivan Svetlik – njegove reforme so vse po vrsti padle na referendumih. Minister pač ni dojel, da mora politična etika loviti moralno realnost in ne obratno. In da s preveč eksplicitno etiko deluje razdiralno in konfliktno, kar pa ni namen nobene pošteno mišljene družbene akcije.

Zato je namen te knjige, da je sicer izzivalna, ne pa konfliktna. Kar pomeni, da ne nameravam bralcu vzbujati občutkov, da z njim nekaj ni v redu, najmanj pa, da njegov moralni občutek ni tak, kot bi ga moral imeti. Moralni občutek je pri človeški vrsti tako precizno orodje, kot je pri pticah precizna prostorska orientacija. Vsi ga imamo in vsem zelo natančno deluje (v psihološke pojave psihopatskih delikventov se na tem mestu ne bom spuščal). Vsak posameznik se lahko povsem zanese na svoj moralni občutek, zato je nerեսno, škodljivo in nasilniško kakršnokoli prepričevanje ljudi, da z njihovim moralnim občutkom nekaj ni v redu. Tako kot je v zgodovini cerkvena institucija neredko nasilno prepričevala ljudi, da so njihovi najbolj normalni človeški nagoni in potrebe nemoralni in grešni. Ali kot so revolucionarni »osvoboditelji« po drugi svetovni vojni s politkomisarsko etiko prepričevali ljudi, da njihova odločitev, da se večinoma ne pridružijo partizanom v gozdovih, ni bila moralna. Za večino Slovencev v zrelih letih, z urejenimi družinami in socialnim statusom pač ni bilo normalno in moralno leta 1941 iti v gozdove, kjer se je razen izgubljanja časa in organiziranja vsakdanjega obroka, roko

na srce, zelo malo dogajalo. Še manj je bilo seveda v istem času primerno iti med belogardiste! Če je bil odhod med belogardiste prostovoljen, je bila to vsekakor izrazito napačna odločitev, katere posledice so bile slabe in to je zadostna definicija napačne odločitve.

Pozneje, z razvojem nasilnega novačenja in provociranja znotraj slovenskih ideoloških konfliktov z ene in druge strani se je večina, ki ji ni bilo za nikakršno vojno, morala proti svojim občutkom na neki način reševati pred smrtjo. V vsaki vojni so ljudje predvsem neprostovoljne žrtve. In po taki, od zunaj sprovočirani vojni, kot je bila druga svetovna vojna, bi se uspeh malega naroda, kot smo Slovenci, moral meriti predvsem v tem, kako pametno in s čim manj žrtvami smo se znali prebiti skozi vojni vihar. Hvalili bi se lahko s tem, kako prebrisan so slovenski desničarji z »navidezno kolaboracijo« uspeli pred iztrebljanjem obvarovati svoje levičarske sosede. In obratno, koliko ljudi v kolaborantskih vrstah so levičarski zmagovalci uspeli obvarovati pred povojnimi maščevalnimi poboji. Nekaj tega je bilo vsaj med zdravniki – tudi marsikateri zdravniki, ki so »uradno« zdravili domobrance, so skrivaj pošiljali sanitetni material svojim partizanskim kolegom, in slednji so po vojni svoje domobranske kolege v glavnem zaščitili pred najhujšim maščevanjem za »medvojno medicinsko kolaboracijo«. Navsezadnje tovrstno zdravniško »kolaboracijo«, ki se ne ozira na barve ranjenca ali bolnika, predpisuje celo Hipokratova prisega! Kako lepo bi bilo, če bi Slovenci kot narod v krizah in morijah zmogli zavest, da moramo predvsem zaščititi drug drugega, ker smo praktično vsi ista družina! Vojna vihra pride in odide, ljudje pa ostanejo. Tako sorodniško prepleten narod, kot smo Slovenci, bi se moral po vojni moriji hvaliti zgolj s tem, da mu nikakršna tuja sila ne zmore razdreti našega človeškega zavezništva. Hvaliti bi se morali s tem, kako malo žrtev

smo zaradi svoje pameti in nacionalne lojalnosti imeli med svetovno morijo. Koliko manj kot drugi narodi. Ne pa, da smo bili po žrtvah med najbolj prizadetimi narodi in so se kljub temu rdeči še pol stoletja po končani vojni hvalili s tem, kako učinkovito so pobijali svoje bele sonarodnjake in obratno! V vsaki vojni so žrtve predvsem ljudje in njim je treba pomagati. Če bi to preprosto resnico sprejeli po vojni, bi zmagovalci dobili zaslužena odlikovanja, poraženci pa ustrezne kazni za svoja dejanja. In bi šlo življenje naprej. Ampak na žalost so politkomisarski levičarji po vojni zaradi lastnega koristoljubja z revolucionarno etiko želeli optimizirati vojni dobiček na račun ostalih državljanov – za vse večne čase. Zato so začeli etično in moralno degradirati ne le nesrečnike na »napačni strani«, ampak tudi celotno molčečo večino »nepartizanskih« sodržavljanov in jih tako desetletja tiščali stran od družbenega odločanja in družbenega bogastva. S tem so seveda siromašili celotno družbo, ker je bil bivši partizan določen za direktorja bolnice ali podjetja, ne glede na morebitne večje sposobnosti nekoga drugega. Ljudje pa so zaradi nasilnega etično-moralnega pranja možganov o svoji dejanski moralni pač molčali in na račun takega prisilnega molka večine so komunisti lahko gradili vedno večji razkorak med njihovo deklarirano etiko in dejansko neizrečeno moralo. Vse to je bilo katastrofalno za psihološki razvoj Slovencev kot nacije – ker je ljudi zapiralo v vedno večji molk o samem sebi, kar je bil značilen pojav komunističnih družb. Pravzaprav so zahodnjaki že na daleč prepoznali ljudi iz realsocializma ravno po kronično boječi in skrivaški zaprtosti vase.

Rešitev najbolj bistvenih slovenskih družbenih problemov lahko pride samo iz učenja večšin jasnega, stvarnega in neposrednega pripovedovanja o sebi. Zato je tudi ta knjiga zgolj majhen prispevek k samospraševanju in raziskovanju dejanske slovenske

morale, kakršna pač je. Ni slaba, ni dobra, je preprosto edina, ki jo imamo, in samo njo lahko uporabljamo kot orodje za sožitje in življenje. Pri raziskovanju si bom pomagal s svojimi zdravniškimi opažanji, ker se na meji, kjer dejanska morala postane mesto družbenega in psihosocialnega konflikta, pri ljudeh pogosto pojavijo zdravstvene težave, zlasti psihosomatskega značaja. Tudi zato menim, da je raziskovanje človeške moralne resničnosti na Slovenskem nujno potreben napor, čeprav zahteva obilo raziskovalnih izkušenj in discipline. Slovenske zdravstvene statistike so namreč zaskrbljujoče – ne le zaradi števila samomorov; tudi število obiskov pri zdravniku, število bolniških odsotnosti, prometne nesreče, poraba zdravil, invalidske upokojitve, rakava obolenja, pričakovana življenjska doba moških, vse te statistike nas ne uvrščajo med zdrave narode. Zato potrebujemo več (samo)zavedanja naše moralne resničnosti in več kritičnega raziskovanja pojavov, ki se ljudem dejansko dogajajo. O etiki lahko namreč sijajno teoretizira filozof, ki življenja sploh ne pozna drugače kot iz knjig. Ampak pred etičnimi razpravami potrebujemo zavedanje o naši dejanski morali (ali tisočeri različnih moralah), ki jo prav gotovo imamo, tako kot imamo govorico in oči in roke. Morala je del naše anatomije in našega funkcioniranja in bolj, ko jo poznamo, bolj vemo, kako jo uporabljati za lažje preživetje in bivanje na kosu zemlje, na katerem smo se rodili.